

סוגיה ט: איסור אכילה ושתייה ביום הכיפורים (2): שיעור שתייה

רקע

כפי ששיעור אכילה ביום הכיפורים שונה משיעורי אכילה בכל התורה, כך שיעור שתייה ביום הכיפורים שונה משיעור שתייה בכל התורה – בכל התורה השיעור ברביעית, וביום הכיפורים השיעור כמלא לוגמיו.

מקורות

א. פ.פ.: "השונה מלא לוגמיו... מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא"

ב. ר"ן ג. באלפס ד"ה והשונה

תוס' פסחים קז. ד"ה אם

[תוס' ד"ה הכי]

ג. תוספתא פ"ד ה"ד, והגהות הגר"א אות ט-י

תוספתא פסחים [ליברמן] פ"א הי"ב

כריתות יג. "מיתבי כל האוכלין [שורה מעל תוד"ה אמר]... יותר מכאן אין מצטרפין

[אות ז בהגהת שטמ"ק]"

[לפסול את הגויה = מהתורה אוכלים אינם מטמאים אדם, וגזרו חכמים שהאוכל או

שונה משקים טמאים נטמא]

רמב"ם הל' שביתת עשור פ"ב הל' א-ד

הל' מאכלות אסורות פי"ד הל' ח-ט

הל' תרומות פ"י ה"ג והשגת הראב"ד

הל' שאר אבות הטומאות פ"ח הי"א

ר"ן ג. באלפס מד"ה והשונה עד ד"ה ונמצינו

ד. שו"ע סי' תיב סע' ט-י ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק כו, לא]

תוספתא מסכת פסחים פ"א הי"ב

אחד האוכל ואחד ממחה ושונה אכל וחזר ואכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף

אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין שתה וחזר ושונה אם יש מתחלת

שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין

הסבר הסוגיה

[משנה עג:]

"השונה מלא לוגמיו חייב".

שיעור שתייה ביום הכיפורים שונה משיעור שתייה בכל התורה בשתי נקודות: א. שיעור שתייה בכל התורה ברביעית, וביום הכיפורים במלא לוגמיו. ב. שיעור שתייה בכל התורה קבוע, וביום הכיפורים השיעור משתנה מאדם לאדם. מסבירה הגמ' ששיעור שתייה ביום הכיפורים נקבע לפי "יתובי דעתיה" וקים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה.

הגמ' אומרת שאין משערים שיעור מלא לוגמיו בשני צידי פיו, אלא בצד אחד בלבד. משמע מהגמ' שמלא לוגמיו משני צידי פיו גדול משיעור רביעית, ומלא לוגמיו בצד אחד קטן משיעור רביעית. תוס' [פסחים קז. ד"ה אם] אומר ששיעור מלא לוגמיו של אדם בינוני הוא רוב רביעית, הר"ן [ג. באלפס ד"ה והשונה] אומר ששיעור מלא לוגמיו של אדם בינוני הוא פחות מרביעית, ולא נתפרש כמה פחות מרביעית [מקור התוס' שמלא לוגמיו הוא רוב רביעית, מהגמ' (פסחים קז). האומרת שהמקדש צריך לשתות מלא לוגמיו, ולגבי ארבע כוסות היא אומרת (שם קח:) שצריך לשתות רוב כוס. תוס' מבין ששני השיעורים זהים, אבל הר"ן סובר שיש חילוק בין שיעור שתיית כוס של קידוש לשיעור שתיית ארבע כוסות].

קביעת שיעור אכילה ושתיה זקוקה לשני פרמטרים, כמות אכילה ומשך זמן האכילה. לענין אכילה מפורש בגמ' [פ:] שמתחייבים כרת על אכילת ככותבת הגסה בתוך כדי אכילת פרס, לענין שתייה מפורש שהחויב על שתיית מלא לוגמיו, אבל לא כתוב בגמ' מהו משך זמן השתייה.

בתוספתא [פ"ד ה"ד] יש התייחסות למשך זמן האכילה: "אכל חזר ואכל חזר ואכל אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין שיהו חזר ושתה אם יש מתחילת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין כשם שאכילה בכזית כך שתייה בכזית" [סוף הברייתא אינו קשור לעניננו שהרי שיעור אכילה ושתיה אינו בכזית. הגר"א משנה את הגרסה וגורס "כשם שאכילה בכדי אכילת פרס כך שתייה בכדי אכילת פרס". לפי דעת הגר"א צריך לשנות את הגרסא גם ברישא, ולגרוס "אם יש מתחילת שתייה ראשונה... כדי אכילת פרס". דין זה מובא גם בתוספתא בפסחים, וגם שם הגירסא שלפנינו "אם יש מתחילת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין", אבל הראב"ד [תרומות פ"י ה"ג] גורס שם "כדי אכילת פרס מצטרפין".

הראב"ד פוסק שמשך זמן שתייה בכל התורה זהה למשך זמן אכילה, והוא כדי אכילת פרס. מקורו של הראב"ד מהגמ' בכריתות [יג]. האומרת: "כל המשקין מצטרפין לפסול את הגוייה ברביעית בכדי אכילת פרס". הרמב"ם [הל' שביתת עשור פ"ב ה"ד, הל' מאכלות אסורות פי"ד ה"ט, הל' תרומות פ"י ה"ג] פוסק שמשך זמן שתייה בכל התורה ברביעית, חוץ מפסילת הגוייה ששיעורה בכדי אכילת פרס [הל' שאר אבות הטומאות פ"ח הי"א].

בשיטת הרמב"ם צריך לשים לב לחוסר סימטריה בין חיוב אכילה לבין חיוב שתייה. חיוב אכילה הוא אפילו באכילה איטית פי שש או פי שמונה יותר מאכילה רגילה [אכילת פרס = ארבע ביצים לשיטת רש"י ושלש ביצים לשיטת הרמב"ם. ביצה = שני זיתים], ואילו חיוב שתייה הוא רק בשתייה בקצב השתייה הרגיל, רביעית בכדי שתיית רביעית. משמעות הדבר שבחיוב אכילה יש דין של צירוף, פרס [פרס = חצי, אכילת פרס = אכילת חצי ככר לחם] הוא שיעור סעודה [כמבואר במשנה בעירובין פב:], ואכילת כזית במשך זמן אכילת סעודה מצטרפת לחיוב. בשתייה אין דין של צירוף, אלא חייבים לשתות את השיעור במעשה שתייה אחד, מעשה הנקבע על פי זמן שתיית רביעית.

ההסבר לחילוק שבין אכילה לשתייה שאכילת כזית היא חלק מסעודה, ולכן משך זמן אכילת סעודה מצטרפת את הכזית למעשה אחד, שתייה אינה חלק מסעודה, ולכן חייבים לשתות במשך זמן שתיית רביעית.

על פי הבנה זו ניתן להבין את החילוק בין משך זמן שתיית משקין טמאים לפסול את הגוייה לבין משך זמן שתיית משקין למצוות ולאסורים. במצוות ואסורים חייבים לעשות מעשה שתייה, ומעשה שתייה הוא רק בכדי שתיית רביעית, בפסילת הגוייה אין צריך מעשה שתייה אלא צריך צירוף של רביעית משקה יחד, ולכן השיעור הוא בכדי אכילת פרס.

סיכום

חייבים כרת ביום הכיפורים רק על שתיית מלא לוגמיו, ושיעור זה פחות מרביעית. לדעת הרמב"ם חייבים על שתיית מלא לוגמיו רק אם שותה תוך כדי שתיית רביעית, ולדעת הראב"ד חייבים אפילו אם שותה תוך כדי אכילת פרס.

הלכה

השו"ע [סי' תריב סע' ט] פוסק: "השותה ביום הכיפורים מלא לוגמיו חייב ומשערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו". לפי תוס' שיעור מלא לוגמיו של אדם בינוני הוא לפחות 44 סמ"ק [לפי הגר"ח נאה שיעור רביעית 86.4 סמ"ק], וכך רגילים לפסוק למעשה, אבל כל אחד צריך למדוד לפני יום הכיפורים את שיעור מלא לוגמיו.

השו"ע [שם סע' י] פוסק כרמב"ם שמשך זמן השתייה הוא כדי שתיית רביעית, וכיש אומרים הוא מביא את שיטת הראב"ד, שמשך זמן השתייה כדי אכילת פרס. המשנה ברורה [סקל"א] מביא שהגר"א והפרי חדש חולקים על השו"ע, ולדעתם שיטת הראב"ד היא השיטה העיקרית להלכה.

אנו פוסקים כר' יוחנן שחצי שיעור אסור מהתורה, אבל יש נפקא גדולה בסוגיה זו לגבי חולה שיש בו סכנה, שאם אפשר מאכילים אותו פחות פחות מכשיעור.

נחלקו הפוסקים האם משך זמן אכילת פרס הוא 2 דקות, 4 דקות, 7 דקות או 9 דקות. למעשה מקובל על הרבה פוסקים שהשיעור בין 4 דקות ל-9 דקות לחומרא [עיין מקראי קדש

עמ' 129].